

СВЕМИР И ГРАФИТИ

ТАМАРА ЛУЈАК

„Белег“, Београд
E-mail: belegbg@gmail.com

Резиме: Рад се бави свемиром и звездама у уличној уметности, од праисторије до савременог доба.

Кључне речи: астрономија у култури, графити, улична уметност

Све ствари су у међусобном контакту, свака звезда осећа друге звезде, све живо, чак и најмањег црвића на Земљи.

Михајло Пупин

Да би неко постао звезда на небу, добро треба да загризе земљу.

Борислав Пекић

1. УВОД

Све се слива у бескрајни видик и мир. Свемир.
Радомир Виденовић

1.1 (Пра)Историја

Тепих од звезда који је Васиона саткала у давна, прадавна времена и пребацила га преко Земље, одувек је привлачио човека, још од најдавнијих времена. Посматрајући невероватне, узбудљиве, непоновљиве, несхватљиве шаре које је Васиона у тај тепих уткала, човек је измаштао свакакве приче, митове, легенде, насликао свакакве цртеже, приказе, слике, у покушају да их дочара, објасни, схвати, растумачи.

Наши преци су персонификовали Сунце, небеско тело које зрачи сопствену светлост, обожавали су га као светлост света, Бога, спаситеља

човечанства. У сликама на пећинским зидовима, храмовима и резбаријама на споменицима и разноразним предметима од кости (слона или јелена), керамике и камена, одавали су почаст сунцу; многе античке, али и паганске грађевине својом архитектуром пратиле су сунчев диск и померање његових зрака.

Археолози су, не тако давно, открили да пећинско сликарство (које се појавило пре око 35.000 година и повезује се са савременим људима),¹ не приказује само животиње које је човек у то (пра)давно доба ловио, већ да многи цртежи представљају древне мапе неба, приказе сазвежђа.²



Слика 1: Ласко, удар комете 15.200 г. п. н. е.

Након што су детаљно проучили цртеже (бика, овна, леопарда, шкорпије, рибе итд.) у пећинама широм Шпаније, Француске, Турске и Немачке, научници су дошли до више него интересантног закључка да су праисторијски људи поседовали напредна знања о ноћном небу.

Немачки истраживач др Михаел Рапенглук са Универзитета у Минхену сугерисао је да би цртежи у пећини Ласко у Француској, који датирају од пре 33.000 до 10.000 година, могли да буду графички прикази расејаног јата Плејада.

Он верује да цртеж на којем је приказан бизон који се пропиње, човек са птичјом главом и глава птице на дрвету, заједно приказују Летњи троугао, астеризам, скуп звезда који се не убраја у званична сазвежђа.

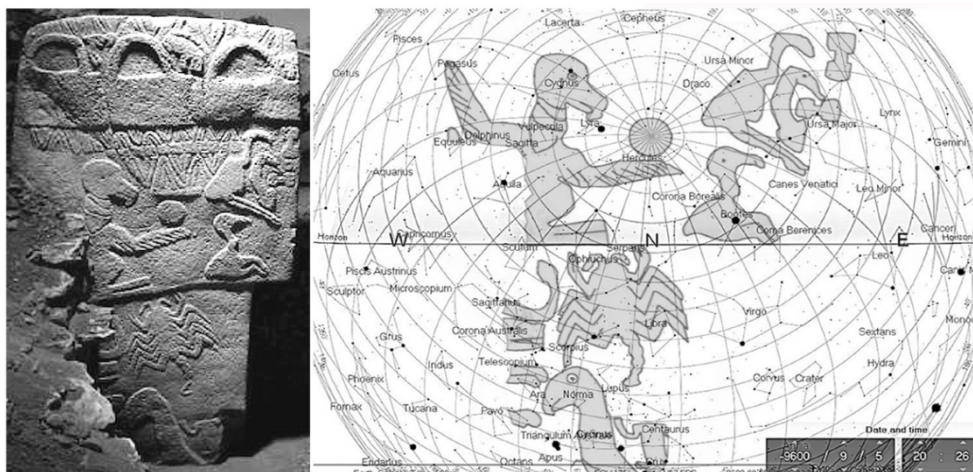
¹ https://sr.wikipedia.org/sr/Pećinsko_slikarstvo

² О чему сам говорила 2009. године, у просторијама АДРБ-а, у Деспотовој кули („Звезде и књижевност“), као увод у предавање „Историја СФ-а“ Срђана Ђукића.

Открио је и то да цртеж говеда од пре више од 21.000 година, пронађен у пећини Глава лава (Тет ди Лион, La Tête du Lion) у Француској, представља сазвежђе Бика, са цртежом изнад њега, који представља Плејаде.³

Мартин Свитман и Алистер Кумбс са Универзитета у Единбургу и Кенту, објавили су своје закључке новембра 2018. године у часопису „Атински историјски часопис“. Анализирајући хемијски састав боје која је употребљена за израду пећинских цртежа, научници су дошли до закључка да су цртежи настали пре 12.000 до 40.000 година.

Употребивши, потом, напредни софтвер, израчунали су позиције звезда у то доба и дошли до закључка да многи цртежи обележавају датум када се, рецимо, нека комета појавила на небу, или стоје у корелацији са сазвежђима која су у том тренутку била видљива на небу.⁴



Слика 2: Гобекли Тепе, 9600. г. п. н. е.

На идеју да на овај начин истраже и проуче пећинске цртеже, научници су дошли након што су, између осталог, проучили и Монолит 43 у облику диновског клина или великог слова Т, откривеног на археолошком локалитету неолитског светилишта Гобекли Тепе у југоисточној Анадолији, у Турској,⁵ и установили радиокарбон датовањем да цртежи шкорпије, медведа и птице на њему представљају сазвежђа која су 9600. г. п. н. е. била видљива на небу, а која одговарају данашњим сазвежђима Шкорпије, Девике и Рибе, и да указују на удар комете који се догодио око 11000. г. п. н. е.

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Star_chart

⁴ <https://www.businessinsider.com/ancient-cave-drawings-are-constellations-of-stars-2018-12>

⁵ Настао око 9600-8200. п. н. е. (седам миленијума пре Кеопсове пирамиде у Гизи): https://sr.wikipedia.org/wiki/Гобекли_Тепе

Ова су открића, као и многа друга везана за сам локалитет, послужила као доказ да је, с обзиром да је светилиште подигла група сакупљача хране, организована религија могла настати пре пољопривреде и других видова цивилизације.



Слика 3: Гасулска звезда, 6.000 година стара.

Источно од Јорданске долине, северно од Мртвог мора, на локалитету Телеилат ел-Гасул, који припада гасулској култури (из доба Халколита, 4400-3500. г. п. н. е, хиљаду година пре рађања прве династије у Египту), пронађен је пећински цртеж осмокраке звезде, стар око 6000 година.

Изузетно редак примерак халколитске (пећинске) уметности, урађен у црвеној, браон, жутој, црној и белој боји (од природних минерала), на подлози од блата и креча, Гасулска звезда остаје мистерија за археологе.

Претпоставља се да је, с обзиром на централни положај који је звезда заузимала на композицији, окружена људским фигурама са маскама, животињама и геометријским фигурама, била обожавана као врховно божанство. По другој претпоставци, Гасулска звезда служила је као соларни календар.⁶

За праисторијско племе Камуни, које је живело северно од Венета у Камоника долини, у данашњој Италији, сматра се да је припадало Ретима, древном племену које је било у сродству са келтским Лепонтима. Верује се

⁶ <https://www.timesofisrael.com/mysterious-6000-year-old-star-mural-sees-first-daylight-in-jerusalem/>

да су Етрурци са Камунима дошли у контакт у 5. в. п. н. е. Касније су их све освојили Римљани.

За Камоника долину везује се највећи број петроглифа (цртежа на стенама, изведених сликањем, гравирањем, гребанњем или дуборезом), пронађених у свету. Откривено их је преко 200.000, односно 300.000. Најстарији петроглифи настали су пре 15.000 година. За нас најзанимљивији, са приказом „астронаута“, настао је око 1000. г. п. н. е.:



Слика 4: „Астронаути“, Камоника долина, 1000. г. п. н. е.

У Египту је осликан небески свод готово био загарантован: „Направиће ти саркофаг од злата, а његово узглавље ће бити од чистог лазурита. Небески свод ће се наднети над тобом кад те положи у саркофаг и кад те бикови вуку.“⁷

У гробници из 1473. г. п. н. е, која је подигнута у Деир ел Бахри, староегипатском архитекте и државном службенику из времена 18. династије, Сенмуту (Сененмуту), који је најпознатији по изградњи велелепног храма за Хатешепсут (1473-1458. г. п. н. е.), прву жену фараона, налази се Египатски небески дијаграм, најстарији приказ звезданог неба.

Небески дијаграм чине два панела, северни и јужни, који приказују циркумполарна сазвежђа у облику дискова; сваки је подељен на 24 одељка,

⁷ Небески свод – балдахин над погребним саоницама у којима је превожен саркофаг, или унутрашњост поклопца саркофага са сликом богиње Нут, која је симболизовала небо: *Приче из старог Египта*, стр. 44, фуснота, Београд, 2018.

који упућују на временски период од 24 сата, месечеве циклусе и света египатска божанства.

Од познатих сазвежђа која су представљена на дијаграму, једино је са сигурношћу препознат Велики медвед. Неке од познатих звезда и сазвежђа која се виде на Дијаграму су Сиријус, Орион, Велики медвед, Змај (највероватније приказан као хипопотам са крокодилком на леђима).

Четири круга у горњем десном углу односе се на четири месеца Акета (поплава), између јула и октобра. Два круга у горњем левом и два испод њих, односе се на сезону Перет (сезона садње), између новембра и фебруара. Четири круга са десне стране односе се на сезону Шому (сезона жетве), између марта и јуна.

Карта на јужној табли одражава специфичну конјункцију планета 1534. г. п. н. е: четири планете Јупитер, Сатурн, Меркур и Венера релативно су лако препознатљиви.

Планета Марс није укључена у ову групу и на први поглед изгледа као да недостаје на мапи. Претпоставља се да је Марс на Сененмут карти представљен као празан чамац на западу (ово може да се односи на чињеницу да је Марс био ретроградан и да зато није био са другим планетама).

Детаљан приказ ноћног неба и божанстава илуструје жељу Египћана да разумеју небо и покушају да примене стечено знање на богове за које су веровали да утичу на све аспекте њиховог живота.⁸

Звезде су красиле и свод гробнице краљице Нефертари (1300-1250. г. п. н. е.), прве жене Рамзеса Великог (1303-1213. г. п. н. е.), из 1250. г. п. н. е, у Долини краљица, у Теби.⁹

По необично лепим приказима звезданог неба, позната је и гробница подигнута свештенику Каркаму у Теби, који је, највероватније, живео у време краља Шабакe (пореклом Куш - Нубијац)¹⁰ из 25 династије (705-690. г. п. н. е.).¹¹

Рим је био познат по многим стварима, али можда је ипак најпознатији био по упечатљивим, драматичним подним мозаицима, који су красили домове богатих грађана, а на којима је, између осталог, била приказивана и звезда: вишекрака звезда (шестокрака, осмокрака) и звезда типа лозенге (граде је ромбови).

Неки од најпознатијих примера потичу их Аквилеје (2 в. п. н. е. - 4 в. н. е.), Хадријанове виле (2 в. н. е.) и Антиохије (3. в. н. е.), али, избор је субјективан, свакако да има још много прелепих примера широм света, које у овом кратком приказу не можемо све да обрадимо.

⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Astronomical_ceiling_of_Senenmut's_Tomb

⁹ <https://fineartamerica.com/featured/1-tomb-of-queen-nefertari-patrick-landmannscience-photo-library.html>

¹⁰ <https://sh.wikipedia.org/wiki/Kuř>

¹¹ <http://heritage-key.com/blogs/ann/ancient-egyptian-tomb-karakhamun-assasif-major-tomb-minor-priest>



Слика 5: Китора гробница из 7-8. в. н. е, мапа неба.

У Јапану, у селу Асука, откривена је Китора гробница из 7-8. в. н. е, тумул, у којем је био сахрањен један старији мушкарац аристократског порекла. На таваници гробнице приказана је мапа неба: златном бојом насликано је 68 сазвежђа, приказано је кретање Сунца и представљена Поларна звезда у централном делу мапе.

Научници сматрају да је ноћно небо насликано на основу посматрања обављених неколико векова раније, по једнима 240-520. г. н. е, по другима 120-40. г. п. н. е. Верује се и да мапа представља ноћно небо какво је било 65. г. п. н. е. изнад Пјонгјанга или Сеула.¹²

¹² <https://www.ancient-origins.net/news-history-archaeology/kitora-tomb-star-chart-declared-oldest-world-003449>



Слика 6: Датунг, гробница из династије Љао (907-1125. г. н. е.).

У северној Кини, у Датунгу, откривена је хиљаду година стара гробница кружне основе, из династије Љао (907-1125. г. н. е.). У њој је пронађена статуа висока 1 м (која је положена у гробницу уместо покојника високог ранга), цртежи који осликавају покојников свакодневни живот (путовање на коњима и камилама, приказани су ждрал, јелен, бамбус, жута корњача итд.) и таваница са детаљном мапом неба, осликана светло црвеном бојом. Звезде су правом линијом повезане тако да чине сазвежђа.¹³

На фресци „Распеће Христово“ из Дечана, из 1350. године, приказан је Исус Христ разапет на крсту. Око њега стоје људи и лете анђели, а у самом врху, у угловима, налазе се представе две фигуре у капљичастим облицима, што је по иконографији типичан начин алегоричног представљања појава, у овом случају сунца и месеца у људском облику.

Ова је фреска изазвала велико интересовање у домаћој широј јавности, која дубоко верује да су сцене сунца и месеца у људском облику, заправо представе космонаута са других планета.¹⁴

Библија нам говори да су три мудраца дошла са Истока, пратећи звезду која их је довела у Витлејем да прославе рођење Исуса Христа. Обично се приказује као осмокрака звезда, неретко са доњим зраком пруженим ка доле.

¹³ <https://www.ancient-origins.net/news-history-archaeology/1000-year-old-chinese-tomb-contains-spectacular-murals-013323>

¹⁴ <https://www.espreso.co.rs/kultura/galerija/626935/lazna-misterija-freske-iz-decana-navodni-vanzemaljci-na-srednjovekovnoj-srpskoj-fresci-su-nesto-sasvim-drugo>

Та сјајна звезда на истоку била је Сиријус, најсјајнија звезда на небу, која се 25. децембра 4. г. н. е. поравнала са три најсјајније звезде у сазвежђу Орион (Орионов појас).

Многе древне културе ове звезде називале су Три краља. (Три Велике египатске пирамиде изграђене су у тачном складу са овим звездама, како би усмериле енергију звезда у земаљску раван.) Када се Сиријус построји са Три краља, показује место изласка сунца 25. децембра – симболично место рођења сунца или сина (Исуса).

Како се дани скраћују у периоду који води до зимског солстиција, чини се да сунце престаје да се креће према југу или северу (зависно од тога у којој се хемисфери посматрач налази) и задржава се три дана – 22, 23. и 24. децембра на северу хемисфере и 21, 22. и 23. јуна на јужној хемисфери. Ово је значење речи ‘сол-стице’ – сунце мирно.

За наше претке овај период је симболизовао смрт бога сунца (сина божјег) и када се три дана касније, 25. децембра, сунце поново покренуло, сунце се родило – отуда је, барем према овом астрономском феномену, рођење Исуса у ово доба – бога сунца или Сина Божијег.

У овом тродневном периоду, Сунце борави у близини, испод, заправо, сазвежђа Јужни крст и чини се да „виси“ о крсту, отуда и прича о распећу. Исус Христ дели исту судбину као и већина осталих богова Сунца.

Исте приче налазимо и у случају грчког бога Атиса и персијског бога Митре (1200 година пре Христа), Кришне у Индији (900 година пре Христа), Диониса у Грчкој (500 година пре Христа), и у многим другим земљама попут Хиндустана, Бермуда, Тибета, Непала, Тајланда, Јапана, Мексика, Кине и Италије.

Девница Марија је оличење сазвежђа Девница. Она од давнина представља велико женско божанство (Богињу). Божанска мајка и њен син, Спаситељ, снажна су тема у митологији. Витлејем није само место на земљи, већ и на небу. Ово сазвежђе познато је и као „Кућа хлеба“ (на хебрејском израз ‘бет лехем’, Витлејем, преводи се као „Кућа хлеба“), јер је Сунце у кући Девнице у августу-септембру – у време жетве на северној хемисфери.

Девница се обично приказује као жена која држи сноп пшенице, попут велике богиње Деметре. Тако се у ноћи 25. децембра, Девница, велика девојка мајка Витлејема, диже на ноћном небу на северној хемисфери од 22 сата до зоре, најављујући рођење новорођеног Сунца, три дана после зимског солстиција.¹⁵ Не треба ни да почнемо да набрајамо на колико су слика, фресака и мурала од 3. в. н. е. па све до данас представљене све ове сцене широм света...

Диск пречника готово четири метра пронађен у Мексико Ситију, који се убраја у најлепше рељефе из периода Астека, исклесан је из монолитног

¹⁵ Јуси Адлер Олсен, *Без граница*, стр. 307-08, Загреб, 2020.

<https://www.luxenna.com/2019/12/11/smrt-sunca-na-nebeskom-raspelu-zimska-kratkodnevnic/>

блока око 1511. године, по налогу последњег астечког владара Монтезуме Другог (1502-1520). У средини диска представљен је бог сунца, Тонатиу. Четири квадрата који га окружују представљају четири претходна сунца или доба, која су претходила садашњој ери.

Први круг представља 20 дана и 18 месеци соларног календара, званог Хааб. Други је украшен сунчевим зрацима, док су преостала два украшена двема ватреним змијама, које симболизују вечиту борбу између добра и зла, односно представљају два бога, Кецалкоатла и Тецатлипоку, који су учествовали у стварању петог доба, односно сунца. Руб камена, широк око 20 цм, чини трака украшена низом тачака, за које се верује да представљају звездано ноћно небо.

Набројани примери, само су неки од познатог нам мноштва...

2. ГРАФИТИ¹⁶

Стари графити
Једва читљива слова
Испира киша
Вид Вукасовић

2.1. Историјат

Графити¹⁷ су натписи на зиду, односно цртежи на улицама, записи и шаре на зидовима и плочницима урбане, али и сеоске, средине. Последњих неколико година постали су инспирација и мотив многих савремених уметника.

Реч „графити“ настала је од италијанске речи „graffito“ што значи шкрабати, а корен вуче од старе грчке речи „graphein“ која значи писати. Графизам је назив за коришћење записа, знакова писма и графита, лишених сваког литерарног значења, једино ради њихове ликовне и пластичне вредности.

Историја графита протеже се, како смо показали у претходном поглављу, још од праисторијских времена, од пећинске уметности, преко античких цивилизација, као што су античка Грчка или Римско царство, до савременог доба.

¹⁶ Историја графита, коју дајем овде у измењеном облику, објављена је у књизи: Тамара Лујак, *Улични ходач*, књига о графитима, електронско издање, Helly Cherry, Њуприја, Београд, 2015:
http://www.mediafire.com/file/xqq6eht4ctgyeyp/Uli%25C4%25Dni_hoda%25C4%258D.pdf/file

¹⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Graffiti>
[http://sr.wikipedia.org/wiki/Графит_\(натпис_на_зиду\)](http://sr.wikipedia.org/wiki/Графит_(натпис_на_зиду))

У античком Риму, ако сте желели нешто да поручите јавности, све што је требало да урадите јесте да изгребете зид.¹⁸ Зидови Помпеје прекривени су примерима овог староримског обичаја (Љубавници, као и пчеле, живе слатким животом итд.). Приповеда се да је Седам мудраца (најстарији представници грчке етичке филозофије), уклесало своје мисли у зидине храма у Делфима.¹⁹

Графити су пронађени на остацима старог мајанског града Тикал у Централној Америци, на древном зиду у Сигирији на Шри Ланки, који потичу из 15. в. п. н. е. Слични цртежи, који потичу из 16. века, пронађени су на стенама у Шпанији, као и у средњевековним црквама у Енглеској.²⁰

Сматра се да је савремена историја графита почела шездесетих година у Филадельфији. По другом „урбаном предању“ графити су настали 1968. године, када почињу да се јављају у њујоршком метроу.

Записана је, међутим, и трећа урбана легенда, по којој је почетком седмдесетих година младић звани Таки почео да пише и црта по зидовима, потписујући се као ТАКИ 183 (183 била је улица у којој је становао).

Приметили су га новинари „Њујорк Тајмс“-а који су са њим 1971. године обавили, у јавности прилично запажен, интервју. Тако су се, како приповеда ова урбана легенда, графити раширили по Њујорку и, касније, по целом свету.

Данас је на градским улицама могуће видети (разно)разне графите, који се најчешће пишу спрејом. Кад смо споменули технику сликања/цртања, потребно је нешто више и о њој рећи.

Најједноставнији графит је ТАГ који представља стилизовани потпис, лого. Затим следи БОМБА графит у две боје који се ради брзо, најчешће на забрањеним местима; потом следи ПИС (pieces, скраћено од masterpiece - уметничко дело), графит који се прелива у разним бојама, стварајући тако многобројне ефекте и слике.

Графити се пишу самостално, али није неуобичајено да се пишу и у клану, групи, екипи („crew“). Стилони су различити: Дивљи стил (Wild), Стара школа (Old school), Анти итд... Уметност графита (и њен даљи развој) везује се за савремену културу,²¹ првенствено за хип хоп музику,²² потом

¹⁸ <http://ukcatalogue.oup.com/product/9780199684618.do>

¹⁹ Зоран Лазаревић, *Антички великани у анегдотама*, стр. 47, Београд, 1994.

<https://nebojsaozomic.wordpress.com/2015/03/19/izreke-u-delfima/>

²⁰ [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Графит_\(натпис_на_зиду\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Графит_(натпис_на_зиду))

²¹ У жаргон су већ ушли изрази попут: End to end (E2E) - Графит од почетка до краја зида, вагона; Top to botom - Графит од пода до врха зида, вагона; Тоу - Почетник и цртач без вештине; Biter - Онај који краде идеје или слова; Whole car - Графит преко целог вагона; Outline - Линија око слова; Fill - Боја слова; Crossing – Прелажење/цртање једног графита преко другог, сматра се увредом: [http://sr.wikipedia.org/sr/Графит_\(натпис_на_зиду\)](http://sr.wikipedia.org/sr/Графит_(натпис_на_зиду))

²² Графити, као ликовни израз хип хопа, први пут се појавио као средство за визуелно обележавање територија одређених криминалних банди:

филм,²³ музику,²⁴ спотове,²⁵ али и за дизајн одеће²⁶ и литературу,²⁷ као и галерије које, широм света, све чешће излажу радове уличних уметника...²⁸

Присутни су у књижевности,²⁹ музици (снимају се спотови, пишу се песме инспирисане графитима: Пек ФМ, „Клик, клак и спреј“ (Pack FM, „Click, clack and Sprey“, 2006); Литерате, „Граф живот“ (The Literates, „Graff Life“, 2006),³⁰ филмовима („Амерички графити“ (American graffiti), Џорџ Лукас, 1973; „Бомбардуј систем“ (Bomb the System), Адам Бала Лоу, 2002),³¹ спотовима (Авиџи, „Дани“ (Avicii, „The Days“, 2014) итд...

<http://www.hellycherry.com/2014/08/hip-hop-proizvod-drustveno-politicke.html>

²³ Као својеврстан лични печат графите су користили и режисери у својим филмским остварењима (нпр. Волтер Хил, *Ратници*, 1979):

<http://www.hellycherry.com/2012/03/warriors-1979.html>

Филм светски познатог уличног уметника Бенксија, *Exit Through the Gift Shop*, који говори о пропасти уметности графита, био је номинован за „Оскара“ у категорији најбољи документарни филм: <http://www.hellycherry.com/2014/01/banksy-umetnost-ili-vandalizam.html>

²⁴ О уличној уметности у Београду снимљен је документарцац:

<http://www.hellycherry.com/2013/02/coloring-white-city-belgrade-stencil.html>

Cat Graham, Put Your Graffiti On Me: <http://www.youtube.com/watch?v=iUB0cM-Yf6E>

Stereophonics, Graffiti on the Train: <http://www.youtube.com/watch?v=pFmLVtSqQo0>

²⁵ Sofles, Limitless: <http://www.youtube.com/watch?v=Pv-Do30-P8A>

Sofles, Infinite: http://www.youtube.com/watch?v=3cd7BpOR_ec

Swet vs. Sofles at Roskilde Festival 2013:

<http://www.youtube.com/watch?v=ray9wRcgnZA>

²⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=0SLk-vmQ0I0>

²⁷ Од светске литературе о уличној уметности погледати:

<http://www.brainpickings.org/index.php/2011/08/15/7-essential-books-on-street-art/>

<https://www.goodreads.com/shelf/show/street-art>

<http://www.bookdepository.com/category/50/Graffiti-Street-Art/>

Banksy: http://www.amazon.com/Banksy/e/B0034NDNUY/ref=dp_byline_cont_book_1

²⁸ <http://edition.cnn.com/2012/08/03/living/ireport-street-art-public-art/>

<http://thegraffitiifegallery.co.uk/>

<http://www.vesti.rs/Desavanja-u-gradu/Street-art-umetnici-Institut-Servantes-Mikser-House.html>

<http://www.jutarnji.hr/street-art-svojim-zivotinjama-oko-je-odusevila-posjetitelje-victoria--amp--albert-muzeja-/1170676/>

²⁹ <http://www.amazon.com/Best-Sellers-Books-Graffiti-Street-Art/zgbs/books/3564968011>

<http://www.goodreads.com/shelf/show/graffiti>

<http://www.bookdepository.com/category/50/Graffiti-Street-Art/>

https://books.google.rs/books?id=63TpEEAbmegC&pg=PA137&lpg=PA137&dq=graffiti+in+literature&source=bl&ots=AjcO6C2qS1&sig=uc9PLPoHY-AzgI4A_fonX3duYo8&hl=sr&sa=X&ei=7GYMVcqhBouaygOO8YHADw&ved=0CGwQ6AEwDA#v=onepage&q=graffiti%20in%20literature&f=false

³⁰ <http://www.complex.com/style/2012/02/the-25-best-songs-about-graffiti/>

³¹ <http://www.imdb.com/list/ls053015752/>

Стенсил или графит исцртан помоћу шаблона јавља се још у праисторији – један од најпознатијих примера пећинског сликарства јесу цртежи шака „уметника“.³² Овакав начин сликања познат је и у Едо периоду у Јапану (1603-1868), а користио се и у Европи током 15. века (најчешће на дрворезима, али и на картама за игру).

Данашњи стенсили најчешће се осликавају спрејом, те настају брзо и лако.³³ Постоје и други слични облици уличне уметности (street art):³⁴ налепнице (**стикери**), постери и колажи.³⁵ **Шуфити** су феномен, данас познат у целом свету: широм градова са жица висе „графити“ направљени од патика. По једнима, патике означавају места продаје наркотика, обрачуне мафијаша, банди и полиције, по другима, губитак невиности или крај школске године, по трећима изражавају негодовање против рат(ов)а.³⁶

Како су последњих година многи уметници (и не само они) постали свесни лоших услова у којима живимо, освестили се по питању екологије, тако су појединци почели да праве **еко графите**, зелене графите или графите од маховине (праве се, међутим, и од коре дрвета, траве, папрати...). Основна идеја је да се престане са употребом запаљивих и токсичних спрејева и маркера, али и да се прошири градска зелена површина.³⁷

³² https://en.wikipedia.org/wiki/Cave_painting
[https://ar.pinterest.com/pin/552676185491500350/?amp_client_id=CLIENT_ID\(&mwcb_unauth_id={{default.session}}&url=https%3A%2F%2Far.pinterest.com%2F&pin%2F418201515368861423%2F](https://ar.pinterest.com/pin/552676185491500350/?amp_client_id=CLIENT_ID(&mwcb_unauth_id={{default.session}}&url=https%3A%2F%2Far.pinterest.com%2F&pin%2F418201515368861423%2F)

https://en.wikipedia.org/wiki/Caves_in_the_Maros-Pangkep_karst

³³ [http://sr.wikipedia.org/wiki/Grafit_\(natpis_na_zidu\)](http://sr.wikipedia.org/wiki/Grafit_(natpis_na_zidu))

<http://www.stencilrevolution.com/>

<http://flickrhivemind.net/Tags/graffiti/Recent>

³⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Street_art

http://en.wikipedia.org/wiki/Urban_art

<http://streetanatomy.com/category/street-art/>

<http://www.fatcap.com/graffiti-style/cartoon-1/pictures.html>

³⁵ У Београду је 2010. године организован 50. Октобарски (у)лични салон - уметник пролазник, уметница пролазница – секундарне уметничке праксе (у организацији: Продукцијска кућа Нека, хвала, не треба ми ништа и Непозната уметничка група). Тада је седам уметника изложило своје радове одштампане на постерима: лепили су их по зидовима, излозима, бандерама и трафо станицама на Врачару:

<http://www.hellycherry.com/2011/09/sta-su-stensili-kao-uvod-u-serijal.html>

³⁶ Графити се односе на различите историјске референце с политичким садржајем: Зоран Ерић, *Диференцирана суседства Новог Београда*, стр. 107, Београд, 2009.

<http://www.hellycherry.com/2013/10/shoefiti-graffiti-od-cipela.html>

³⁷ <http://www.wikihow.com/Make-Moss-Graffiti>

<http://scribol.com/art-and-design/20-masterpieces-of-green-graffiti/1>

<http://www.treehugger.com/culture/eco-graffiti-and-grassity-moss-art-grace-london-new-york.html>

<http://inhabitat.com/tag/green-graffiti/>

Графити у негативу, други су вид борбе против прљавих градских површина (зидова, прозора, аутомобила, излога, плочника итд.), односно борбе за лепши град, околину у којој живимо, дакле, један су вид еко графита. Исписују се прстима (тако што се уклања прљавштина са одређене површине), стварају сунђером и детерцентом (опрана површина гради слику), односно прањем водом под притиском (уз употребу шаблона).³⁸

Постоји још једна категорија графита, **путујући графити**, који красе возове³⁹ у нашој и другим земљама. Ово су можда најшаренији и највеселији представници своје врсте и прави су празник за очи.⁴⁰

Једна од можда најсимпатичнијих категорија уличне уметности је **минијатура**. Њен најпознатији и најмаштовитији представник је енглески уметник Слинкачу. Исак Кордал други је уметник заслужан за све већу популарност ове категорије уличне уметности.⁴¹

Да графити могу бити и **плетени** (уз помоћ конопца и ексера), доказује мадридски улични уметник Спајдертаг. Његови радови могу се наћи у Гранади, Ротердаму, Мадриду итд.⁴² Кад већ спомињемо необичне графите, треба споменути и **водене** графите, који „оживе“ кад дођу у додир са водом – кишом. Осмислио их је Перегрин Чач, улични уметник који живи и ствара у Сијетлу. Ствара их уз помоћ (супер)хидрофобних материјала.⁴³

Не смемо да заборавимо ни фасцинантне **3D графите** (нама најближи налазе се у Загребу, а нашли смо их чак и у Дубајиу⁴⁴), који у буквалном смислу пробијају трећу димензију, док 3D графити у свету – одају утисак треће димензије.⁴⁵ Фасцинантно је да су графити и стенсили почели да се појављују и у облику **тетоваже** – невероватан spoj ове две врсте уметности.⁴⁶

³⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Reverse_graffiti

<http://scribol.com/art-and-design/35-greatest-works-of-reverse-graffiti/1>

<https://theactivesoul.wordpress.com/2013/08/11/interview-with-moose-the-inventor-of-reverse-graffiti/>

³⁹ Графити красе и бродове, аутобусе, кола и авионе, али у далеко мањој мери:

<http://www.dirtycarart.com/>

⁴⁰ <https://grafitibora.wordpress.com/2012/11/12/110/>

<http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=693048>

<http://belgradestreets.com/2012/05/21/возови-и-графити/>

<http://www.fatcap.com/graffiti-type/trains-1/pictures.html>

<http://graffiti-art-on-trains.blogspot.com/>

⁴¹ <http://www.demilked.com/little-people-project-diorama-art-slinkachu/>

<http://www.trendhunter.com/trends/street-art-figures>

⁴² <http://streetartnyc.org/blog/2013/07/18/speaking-with-spidertag/>

<https://spidertag.wordpress.com/>

⁴³ <http://www.boredpanda.com/super-hydrophobic-wet-sidewalk-rain-street-art-rainworks-peregrine-church/>

⁴⁴ https://www.facebook.com/pg/hellycherry/photos/?tab=album&album_id=966795453357145

⁴⁵ <http://www.kul.ba/2013/08/poceo-drugi-3d-street-art-festival-beton-fest-sarajevo/>
http://en.wikipedia.org/wiki/Street_painting

Улична уметности не би била то што јесте да није изнедрила и **фантастичне графите** који красе улице, контејнере, олуке, степенице и (трошне) зидове градова широм света.⁴⁷

Поједини аутори отишли су и корак даље, па су спојили књижевност, фантастику и уличну уметност,⁴⁸ други су стварали своје уличне радове инспирисани књигама и књижевношћу,⁴⁹ док су трећи спојили фантастичне графите и музику.⁵⁰

Неки од најпознатијих стенсил и уличних уметника на свету⁵¹ су: Французи: Блек ле Рат,⁵² Џеф Аеросол,⁵³ Оакоак⁵⁴ и Ц215;⁵⁵ Британац

http://en.wikipedia.org/wiki/Kurt_Wenner

⁴⁶ Поред тела, графити се могу наћи и на одећи: <http://www.majice.com.hr/kapa-snap-fantasy-graffiti.html#.VNif4ixO3T8>

<https://www.etsy.com/listing/169981976/skirt-mini-fantasy-graffiti-fairy>

<http://wertee.com/2013/01/graffiti-art-t-shirt-designs/>

<http://www.popsugar.com/beauty/New-Graffiti-Body-Art-Show-9054728>

<http://slodive.com/inspiration/graffiti-tattoos/>

<http://www.skingraffititattoos.co.uk/>

http://issuu.com/fhtf/docs/graffiti_tattoo_2_teaser

<http://www.fromheretofame.com/books/tattoo2.html>

<http://www.amazon.com/Skin-Graf-Masters-Graffiti-Tattoo/dp/3791346636>

<http://www.bookdepository.com/category/50/Graffiti-Street-Art/>

<http://www.complex.com/style/2012/07/10-must-read-graffiti-books/>

⁴⁷ <http://weheartit.com/tag/fantasy.%20graffiti>

<http://streetsonart.com/wes21-turns-science-fiction-into-street-art/>

<http://weburbanist.com/2011/11/01/38-graffiti-monsters-that-go-beyond-halloween-horror/>

<http://www.dezeen.com/2014/02/18/graffiti-fantasy-creatures-by-phlegm-exhibited-in-east-london/>

<http://www.urbanartcore.eu/nychos-horror-graffiti/>

⁴⁸ <https://matthewrettino.wordpress.com/2014/10/31/folklore-and-graffiti-a-potential-study-of-spatial-tactics-and-urban-fantasy-part-i/>

<http://www.amazon.com/Graff-Wars-Graffiti-inspired-universe/dp/8293053038>

⁴⁹ <http://blogs.kcrw.com/whichwayla/2014/06/1-a-graffiti-artists-inspired-by-400-year-old-books-photos>

<http://flavorwire.com/360591/literary-graffiti-from-all-over-the-world>

<http://flavorwire.com/252472/bookish-brands-25-pieces-of-awesome-literary-street-art/view-all>

<http://flavorwire.com/372562/books-on-buildings-20-bookish-murals-from-around-the-world>

⁵⁰ <http://www.allmusic.com/album/release/horror-graffiti-mr0000858174>

⁵¹ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_street_artists

⁵² <http://www.hellycherry.com/2012/05/blek-le-rat.html>

⁵³ <http://www.hellycherry.com/2012/04/jef-aerosol.html>

⁵⁴ <http://www.oakoak.fr/>

<http://www.wikilinks.fr/oakoak/>

<http://thehive.com/2011/04/19/street-artist-oak-oak-sees-the-world-a-little-differently-than-most-of-us-33-photos/>

Бенкси;⁵⁶ Американци: Џон Фекнер,⁵⁷ Абав⁵⁸ и Шепард Фери;⁵⁹ Норвежанин Долк⁶⁰; руска уметничка група Војна.⁶¹

У нашој је земљи све су запаженији радови многих наших уличних уметника, који се потписују као: Супер Тимор⁶², Лортек⁶³, Инк,⁶⁴ ТКВ,⁶⁵ Streetdog,⁶⁶ Rage,⁶⁷ Брада,⁶⁸ Пирос,⁶⁹ АиР,⁷⁰ Ива Нка⁷¹, БУГ,⁷² Мр Фокус,⁷³ Ујди⁷⁴ и многи други,⁷⁵ попут: РУС, Болер, Локи итд.⁷⁶

⁵⁵ <http://www.hellycherry.com/2012/01/c215.html>

⁵⁶ <https://en.wikipedia.org/wiki/Banksy>, <http://www.hellycherry.com/2014/01/banksy-umetnost-ili-vandalizam.html>

⁵⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/John_Fekner

⁵⁸ [http://en.wikipedia.org/wiki/Above_\(artist\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Above_(artist))

Абав је радио и у Београду: <http://www.youtube.com/watch?v=38ZX0t-grY&feature=related>

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_street_artists

⁵⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Shepard_Fairey

⁶⁰ <http://www.hellycherry.com/2011/10/dolk.html>

⁶¹ <http://artinrussia.org/the-art-of-war-voina-and-protest-art/>

⁶² <https://www.flickr.com/TFestival.rs/>

⁶³ <http://lortek.tumblr.com/>

⁶⁴ <http://www.hellycherry.com/2012/02/ink.html>

⁶⁵ <http://www.hellycherry.com/2011/09/tkv.html>

<http://www.hellycherry.com/2011/06/tkv-izlozba-u-parobrodu.html>

⁶⁶ <http://www.hellycherry.com/2012/04/streetdog.html>

⁶⁷ <https://www.fatcap.com/artist/rage.html>

⁶⁸ <https://streetartbelgrade.com/?s=Brada>

⁶⁹ <https://streetartbelgrade.com/tag/piros/>

⁷⁰ <http://www.hellycherry.com/2011/10/air-automatizacija-i-robotika.html>

⁷¹ <http://www.hellycherry.com/2012/06/beogradska-umetnica-iva-nka.html>

⁷² <http://www.hellycherry.com/2012/05/belgrade-underground-geeks.html>

⁷³ <http://www.hellycherry.com/2014/03/mr-fokus-stories-from-streets.html>

⁷⁴ <https://streetartbelgrade.com/?s=ujdi>

<http://www.hellycherry.com/2011/12/ujdi.html>

⁷⁵ <http://www.street.rs/>

<http://urbanroots.ru/archives/5253>

<https://sr-rs.facebook.com/Bg.Street.Art.History>

<http://mikser.rs/vesti/2-breaking-news/166-izlozba-face-the-wall-suoci-se-sa-zidom-aleksandar-djordjevic/>

<http://www.hellycherry.com/2013/08/zavrzeni-dani-kulturne-diverzije-u.html>

<http://www.hellycherry.com/2013/08/zavrzeni-street-art-festival-mladih.html>

<http://konkursiregiona.net/street-art-umetnost-u-javnom-prostoru-30-06-2010/>

<http://www.rtk.co.rs/kultura/item/13383-street-art-u-domu-omladine>

<http://www.streetartfestival.rs/>

<http://www.svet.rs/kultura/za-ljubitelje-urbane-kulture-street-art-vikend-na-dorcolu>

<http://www.hellycherry.com/2014/10/rapresent-grafiti-mural-na-lionu.html>

<http://www.hellycherry.com/2014/12/artist-collectros-veza-izmau.html>

Код нас су први графити по угледу на њујоршке настали крајем деведесетих година 20. века на Новом Београду, у Блоку 45. Зидови су постали место 'размене порука' између аутократске власти и опозиције.

Сви су писали по зидовима... јер омладину привлаче графити као вид доказивања храбрости и изражавања презира према ауторитету без правих опасности и без учествовања у озбиљнијим преступима.

Графити нуде цртачима релативно безбедан начин да се успротиве закону и његовим представницима, управо зато желе и управо им је зато потребно да промовишу незаконитост графита локалним криминалцима, али и локалној заједници...

Није реткост, међутим, да је неки сусед изнео ракијицу да почасте „раднике“ док стварају уметничка дела, или да је нека мама послала дете са колачима уметницима који се „муче“, да мало презалогaje.

Графитерска каријера није дуга. Она почиње у пубертету и обично се завршава са првим знацима зрелости... Ниједан графитер нема криминални досије. Многи постају успешни људи.

Бављење графитима у Србији подстиче креативност на свим нивоима, и помаже позитивном грађењу личности. Многи наши графитери јесу, или су на путу да постану, успешни графички дизајнери, архитекте, сликари, социолози, фармацеути...

У средини где су сви системи вредности порушени, важно је наћи смисао и држати га се. Управо то су графити пружили једном делу младе популације.⁷⁷

https://www.facebook.com/pages/Artist-Collectors/318762401642832?ref=aymt_homepage_panel

<http://www.hellycherry.com/2013/12/leila-prodavnica-ploca-i-knjiga-jedna.html>

<http://www.hellycherry.com/2013/12/leila-prodavnica-ploca-i-knjiga-jedna.html>

<http://geodetska.edu.rs/>

⁷⁶ <http://www.hellycherry.com/2014/03/mr-fokus-stories-from-streets.html>

<http://www.hellycherry.com/2013/12/leila-prodavnica-ploca-i-knjiga-jedna.html>

<http://www.hellycherry.com/2011/10/air-automatizacija-i-robotika.html>

<http://www.hellycherry.com/2012/04/streetdog.html>

<http://www.hellycherry.com/2012/06/beogradska-umetnica-iva-nka.html>

<http://www.hellycherry.com/2012/12/street-art-ocima-mojih-prijatelja-nevena.html>

<http://www.hellycherry.com/2011/12/ujdi.html>

Поједини текстови скинути су са блога Лазара Шестовића: belgrade-stencil.blogspot.com, који је посвећен мапирању уличне уметности у Београду.

⁷⁷ Зоран Ерић, *Диференцирана суседства Новог Београда*, стр. 152-53, 156-58, Београд, 2009.

3. СВЕМИР И ГРАФИТИ

Достојанствено мирeње са сопственом сићушношћу пред космичким безданом, рекло би се, једино је што преостаје људској раси.

Новица Петровић

Звезде⁷⁸ које осветљавају ноћно небо, оличавају вечност и постојаност, оне су симбол вечитог сукоба између духовних и материјалних снага или између светлости и мрака.

Звезде, очи ноћи, својим сјајем у тами симболизују наду, људски микрокосмос, савршену равнотежу, свеукупност васељене и узносито савршенство. Звезде у многим митологијама симболизују извор светлости, космички ред и поредак, а заједно са сунцем, које је врховна васељенска моћ, присуство божанског и светило што долази с неба.⁷⁹

Звезде су, према словенској митологији, небеска тела која су нераскидиво везана за људске судбине и утичу на „земаљске“ догађаје. Оне су истовремено и небески стражари, односно вазда отворене небеске очи, што бдију над овоземаљским светом и управљају њиме, са великом моћи, скоро једнакој сили самога бога.⁸⁰

Петокрака звезда симболизује људски микрокосмос, сунчево кретање, свеукупност васељене и узносито савршенство.⁸¹ Шестокрака звезда, састављена од два преклопљена, обрнута троугла, хексаграма, приказује стварање света. Важи за магични печат краља Соломона, који обједињује у себи свеукупност елемената Универзума. Као комбинација мушког и женског троугла, као и ватре и воде и других својстава материје, указује и на

⁷⁸ О значају и симболима које (најпознатије) звезде и сазвезђа имају у нашој и светским митологијама писала сам, прилично опширно, у: Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба X“, Тамара Лујак, *Звезде у речницима (страха, добрих бића и бајки)*, стр. 595, Београд, 2019; те их с тога овде нећу детаљније обрађивати.

⁷⁹ Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“, Никола Цветковић, *Космичко-поетске визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића (II)*, стр. 707-08, 710-11, 715-16, Београд, 2011.

⁸⁰ Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба X“, Никола Цветковић, *Сликовно-визуелна симболика у одабраним илустративним прилозима Аратових „Појава“ („Феномена“)*, стр. 658, Београд, 2019.

⁸¹ Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“, Никола Цветковић, *Космичко-поетске визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића (II)*, стр. 710, 712, Београд, 2011.

синтезу супротности и израз је космичког јединства,⁸² односно спој духа и материје, шест дана стварања света и узвишеност лепоте; оличење је свемира.⁸³

Полумесец са крацима усмереним на горе, оличење је лунарне царице, симбол је промене и повратка. Код Персијанаца сматран је оличењем свеколике моћи.⁸⁴ Жене су често носиле привеске у облику полумесеца око врата (најчешће се приказује месечев срп окренут на горе или како гледа на леву страну).

Месец, луна је, како у животу, тако и у симболици, после сунца, најзначајније небеско тело. Најчешће се тумачи као женски симбол (Луна, Селена, Артемида, Куан-јин, Кванон, Икшел, мајка Божија Марија), јер пасивно прима светло од мушког симбола, сунца (многе религије повезују бога на небу са појмом сунца). Иако му нису приношене жртве као сунцу, сматрао се „добročинитељем“ који утиче на душевност, женски род, мајке и читав народ.

У нашој народној традицији месец се, као и код Германа (Мани, Сун), сматра мушким симболом. Наш народ верује да месец, јунак небески, живи слично људима. Има мајку, брата (сунце), сина месечића, сестру Даницу, али и љубу, муњу од облака. Народ га замишља као бледог момка са златним роговима на глави, који је добар чобанин звезданом стаду, али и ноћни путник и искусни војник. Верује се да лечи болесне, дарује младост и плодност, али и одузима памет. Чест је мотив у бајкама, загонеткама, питалицама.

У народним веровањима обраћа се велика пажња месечевим менама, а особито се поштује млад месец и њему се обраћа као бићу које даје здравље, срећу и весеље. Пун месец добро је спомињати, јер ће и кућа бити пуна свега. Болесно дете износи се при пуном месецу, којему се обраћа речима: „Мјесече, или ову тикву налиј или разбиј“. Овде се јавља познато индоевропско веровање о месецу као суду који садржи воду живота или пиће бесмртности. Хиндуси верују и да месечеви зраци имају позитиван расхлађујући и освежавајући ефекат на све што дотакну.

⁸² Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба X“, Никола Цветковић, *Сликовно-визуелна симболика у одабраним илустративним прилозима Аратових „Појава“ („Феномена“)*, стр. 661, Београд, 2019.

⁸³ Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“, Никола Цветковић, *Космичко-поетске визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића (II)*, стр. 713, 715, Београд, 2011.

⁸⁴ Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба X“, Никола Цветковић, *Сликовно-визуелна симболика у одабраним илустративним прилозима Аратових „Појава“ („Феномена“)*, стр. 657, Београд, 2019.

3.1. Графити страних уметника⁸⁵

Графити су зграде које
изговарају текст.⁸⁶
Јакоб Колдинг

Једна од најбољих дефиниција графита на коју сам у литератури наишла до сада је управо ова: „Графити су – зграде које изговарају текст.“ У уметности све је у комуникацији са посматрачем, односно са самим собом. Већ смо утврдили да је кроз цртеж и слику и праисторијски и савремени човек покушавао да осмисли, растумачи и објасни себи самоме, али и посматрачу, свет у којем (је) борави(о).

⁸⁵ Графити из других земаља који су представљени не само у ово раду већ и на предавању одржаном, преузети су са:

<https://buenosairesstreetart.com/2011/12/20/the-blu-planet-new-street-art-by-blu-in-buenos-aires/>

<http://www.metalculture.com/projects/planet-b/>

<https://www.artmajeur.com/en/florian-leu/artworks/10570747/our-earth>

<https://www.brooklynstreetart.com/2018/07/09/the-hate-lovers-save-the-planet-in-barcelona/>

<https://fineartamerica.com/featured/graffiti-planet-at-the-park-marco-de-mooy.html>

<https://www.webstagram.one/tag/graffititerrassa>

<https://hiveminer.com/Tags/moon%2Cmural>

<https://pixabay.com/photos/graffiti-sun-moon-pair-image-406487/>

<http://thechurchofbob.com/boblog/wp-content/uploads/2011/03/Moon-Man-Full.jpg>

http://wallpapercrafter.com/54288-close-up-of-colorful-graffiti-with-moon-graphic-wall-street-art-in-a-public-place___colorful-moon-graffiti.html

<http://yellowfeatherblog.com/wp-content/uploads/2016/05/The-Full-Moon-Stokes-Croft-Bristol-galaxy-graffiti.jpg>

<https://www.flickr.com/photos/75001512@N00/2539435566>

<https://www.tumblr.com/search/graffiti%20and%20stars>

<http://mobileprints.com/featured/stars-planets-graffiti-christoph-hensch.html?product=greeting-card>

<https://frankiebeane.wordpress.com/2016/01/10/muretz-mauro-golin-sao-paulo-brasil-graffiti-artist/>

https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g665808-d12443454-i257170687-Iglesia_de_San_Benito-Vicar_Province_of_Almeria_Andalucia.html

http://www.missingpeople.net/montreal_mural1.htm

<https://graffiticollector.wordpress.com/2012/06/19/stars-graffiti/>

<https://pixabay.com/photos/graffiti-astronaut-street-art-space-1475828/>

<https://www.pinterest.com/pin/25473554112920040/?lp=true>

<https://www.pinterest.com/pin/448811919111419987/?lp=true>

<https://www.pinterest.com/pin/361413938819231139/?lp=true>

<https://www.flickr.com/photos/boxcarart/3127168460>

⁸⁶ Зоран Ерић, *Диференцирана суседства Новог Београда*, стр. 163, Београд, 2009.

Како је од сунца зависо раст и развој човека и свеобухватног света/живота око њега, како је месец доносио преко потребну плиму, односно осеку, како су и звезде, треперећи на тамном ноћном небу, распаљивале необуздану машту, не изненађује што су успеле да се изборе за своје место у пећинској, односно уличној уметности.

Многи су уметници широм света на зидовима, оградама и плочницима показали свој доживљај, своје виђење света и космоса. Од великог броја њих, овде ћемо, због ограниченог „простора“, пренети тек понеке:



Слика 7: Еколошки графит.



Слика 8: Art – theCHIVE.



Слика 9: *Звезде*, Руа Фидалга, Сао Пауло, Бразил, 2016.



Слика 10: *Мрежа пуна звезда*, Сао Пауло, Бразил, 2015.



Слика 11: Модакале (Modacalle), 2012.



Слика 12: Галаксија, Бристол, Енглеска.



Слика 13: Шума шуми, Марс, Елена, Задар, Фото ТЛ.



Слика 14: Цанк Јард (Отпад).

3.2. Графити домаћих уметника⁸⁷

Графити су вид комуникације савременог појединца са градом и градском популацијом.⁸⁸

Можда је као одговор на уметникову комуникацију са посматрачем и настао овај рад. Сасвим је сигурно да јесте, с обзиром да се идеја за овај текст, односно за књигу која га је изнедрила, родила још пре него што су угледали светлост дана, свакако током 2014. године, ако не и раније, док сам прикупљала неопходну фотографску грађу.

Зидове нашег града красе радови многих уметника (чија ме је лепота и маштовитост инспирисала да о њима напишем који редак), од којих су неки већ надалеко познати: чувени Супер Тимор и Лортек, моји омиљени ТКВ и Rage, и многи други. У овом раду представљени су, међутим, само они уметници који су сликали свемир и звезде. Многи од њих, на жалост, нису потписали своје радове, па су нам, именованом, остали непознати. Можда и у томе има неке сличности са праисторијским уметницима, чија су нам имена, такође, остала скривена.



Слика 15: Јунк, Светионик, Божидар Аџије, Београд, Фото ТЛ.

⁸⁷Већина „мојих“ графита преузета је из књиге: Тамара Лујак, *Улични ходач*, књига о графитима, електронско издање, Helly Cherry, Ћуприја, Београд, 2015: http://www.mediafire.com/file/xqq6eht4ctgyeyp/Uli%25C4%258Dni_hoda%25C4%258D.pdf/file

Остали су фотографисани за потребе овог текста.

⁸⁸ [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Графит_\(натпис_на_зиду\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Графит_(натпис_на_зиду))



Слика 16: Јунк, Ракета, Божидар Ације, Београд, Фото ТЛ.



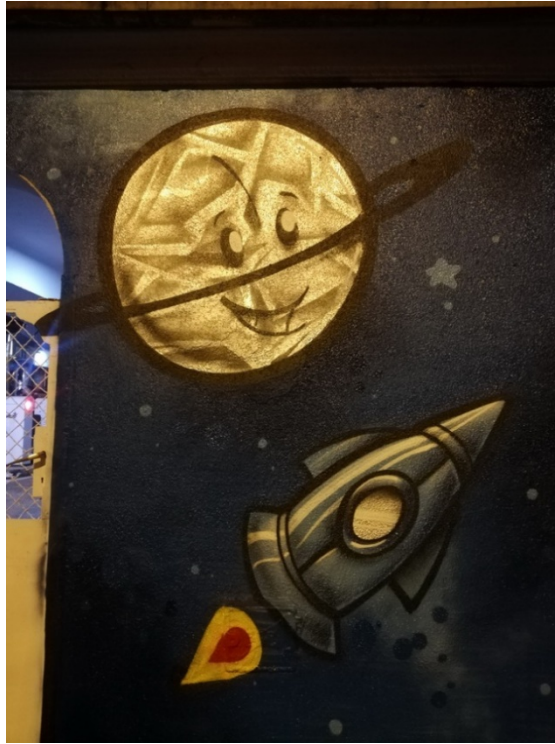
Слика 17: Бед, Београд, 2015.



Слика 18: Тршић, Фото ТЛ.



Слика 19: Јелисавета Начић, БГ, Фото ТЛ.



Слика 20: Центар Београда, Фото ТЛ.

4. ЗАКЉУЧАК

Човек очекује невероватно од
будућности.

Ц. Медисон Дејвис

Палеолитска уметност је уметност од пре отприлике 32.000 до 10.000 година п. н. е. Праисторијски човек није имао улице какве познајемо данас да их украшава својим цртежима, али је зато имао ходнике и дворане пећина кроз које је пролазио, а које су чиниле његове „улице“ и „тргове“.

Улична уметност стварана је на зидовима савремених градова (и села) тек неких шездесетак година уназад, па опет, обе су довољно снажне и упечатљиве да се о њима пишу књиге, елаборати, држе предавања, ушле су у научне емисије, о њима се воде расправе, скупови, нераскидиви су део савремене културе: део су књижевности, стрипа, музике и филма, постале су саставни део свакодневног живота.

4.1. Пећинска уметност „против“ савремене

Уметност има за циљ
стимулисање људских чула,
људског ума и духа.⁸⁹

Уметност је активност, објекат или скуп активности и објеката створених са намером да се на то пренесу емоције или/и идеје, односно, у нашем случају - знања.

Пећинска уметност углавном се састоји од слика, цртежа и гравура на зидовима пећина, односно од слика и симбола угравираних на отвореном простору, од којих је мало тога остало сачувано.

Савремену уличну уметност чине слике, стикери, фигурице – постављене, залепљене или испрскане на плочницима, оградама, зидовима, олуцима, саобраћајним знацима итд.

У пећинама најчешће су се приказивали бизони и коњи, док се мамути и јелени налазе само на неким подручјима. Рибе и птице су најчешће приказиване на носивим предметима. Прикази инсеката и биљака забележени су само на појединим предметима и јако су ретки. Готово све животиње приказане су у профилу, углавном одрасле јединке препознатљиве врсте. Многе животиње су недовршене или двосмислене, а има и измишљених бића, попут једнорога у пећини Ласко.

У савременој уличној уметности тема има колико и уметника: од политичких, економских, еколошких, љубавних, (научно)фантастичних, преко хумористичких, веселих, довитљивих, до крајње озбиљних и морбидних, једном речи: животних. Неки су радови комплетни (причају причу од почетка до краја), поједини су дати у назнакама, неки су недовршени случајно или намерно, трећи су само заматак идеје. Сваки, међутим, носи потпис свог аутора.

Пећински цртежи били су јаким контурних линија, испуњени другом бојом од позадине, што се не разликује много од данашњег осликавања зидова или плочника. У оно време коришћен је пигмент, у данашње време спреј.

Човек је у праисторијско доба понекад искориштавао и форму зида, тј. удубљења и испупчења зида за ликовно обликовање животиња, што се у данашње време обилато користи. Животиње су у доба пећинског човека најчешће биле набацане без икаквог реда, није било односа међу фигурама, као што често нема ни данас, понекад су чак осликане једна преко друге, што се данас сматра некултурним, али се ипак дешава.

Па опет, и једни и други цртежи били су, између осталог, посвећени и инспирисани звездама. Звезде су и онда, у праисторији, као и данас

⁸⁹ <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Уметност>

обликовале човеков свет, самог човека, па зар је чудити што им је он тако дуго, дубоко и предано посвећен све ово време?

Видели смо кроз сам рад да је човек од најранијег доба сликањем звезда, сазвежђа и небеских тела на зидовима пећина покушао да објасни сва та чудесна дешавања на небу, кретања планета, привидно обртање небеског свода, појаву звезда падалица или помрачења Сунца и Месеца, а кроз њих, покушао је да растумачи и протумачи и себе самог, и одреди своје место и сврху у свету који је настањивао.

Данашњи уметници не разликују се много од праисторијских. Технике сликања се можда (сигурно) разликују, као и начини на који изводе своје цртеже и материјал од којег их праве (понекад и у буквалном смислу те речи), али су поруке и борбе, у суштини, остале исте: пронаћи своје место под сунцем, под капом небеском, како је то наш народ јако лепо рекао.

4.2. Улични шетач

Шапуће лишће
Под ногама шетача
Јесен је близу
Вид Вукасовић

Ред је и да, најзад, кажемо и коју реч о самом фотографисању графита.

Посао фотографисања графита није ни мало лак. Може да се слика само по лепом времену (изузети увек постоје) и преко дана, што је права штета, јер су неки графити, попут фантома, видљиви само ноћу – када радње не раде и када су заштитне металне „гриље” на њима спуштене.

Са друге стране, не може се обићи цео град и сликати сваки графит, са треће стране не заслужује баш сваки графит да буде фотографисан – трудили смо се да оне ласцивне и опсцене не забележимо.

Са четврте стране, млади су неуморни и нови графити само израњају на светлост дана, једни преко других, други преко трећих, тако да смо неке локације обилазили и по више пута, не бисмо ли сликали све графите вредне сликања. Али, тако и треба да буде. Ово је улична уметност и као таква, стално треба да се развија и мења.

У свем том мору графита, свемир као тема, заузео је запажено место. Не предњачи у односу на остале, свакодневне теме (политика, екологија, социјалне), или, пре људске (љубав, мушко-женски односи), али свакако оставља значајан траг на плочницима, зидовима, трафоима градова широм света.

Кажем „значајан траг“, зато што нас „нагони“ на шалу и смех, „захтева“ да подигнемо поглед ка небу или нас „тера“ да маштамо, односно да преиспитујемо сопствене вредности. Што уметност, као таква, и (треба да) чини.

Видели смо од увода кроз цео рад да је човек одувек био загладан у небо, фасциниран небеским појавама и телима и порукама које нам они шаљу. Није било лако растумачити их, били су потребни векови помног проучавања, али одгонетнуло се много тога и пренело на зид пећине, куполу цркве или улични плочник...

Након свега изреченог, не преостаје нам ништа друго до да закључимо, речима Новице Петровића: „Звезде су управо онај пресудни подстицај који човечанство буди из духовне летаргије.“

А управо то и графити чине!

Литература

***: 2011, *Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“*, Београд.

***: 2018, *Приче из старог Египта*, Београд.

***: 2019, *Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба X“*, Београд 2019.

Адлер Олсен Јуси: 2020, *Без граница*, Загреб.

Ерић Зоран: 2009, *Диференцирана суседства Новог Београда*, Београд.

Лујак Тамара: 2015, *Улични ходач*, књига о графитима, Helly Chergu, Њуприја, Београд,

http://www.mediafire.com/file/xqq6eht4ctgyeyp/Uli%25C4%258Dni_hoda%25C4%258D.pdf/file, електронско издање

THE UNIVERSE AND GRAFFITI

This paper is about universe and stars in graffiti and street art, from prehistory to modern times.

Key words: Astronomy in culture, Graffiti, Street art